

**Oliver JURIŠIĆ**

Univerzitet u Sarajevu - Katolički bogoslovni fakultet  
Josipa Stadlera 5  
BiH – 71 000 Sarajevo  
[oliverjurisic@gmail.com](mailto:oliverjurisic@gmail.com)

## UTJECAJI THOMASA REIDA NA NEKE EPISTEMOLOŠKE IDEJE ALVINA PLANTINGE

### Sažetak

U ovom članku ukratko se izlažu temeljne epistemološke ideje škotskog filozofa Thomasa Reida i njihov utjecaj na misao Alvina Plantinge. U prva tri poglavlja predstavljamo temeljne Reidove misli o *common sense* principu, induktivnoj metodi i providnosnom naturalizmu. U petom poglavlju ističemo Plantinginu interpretaciju i inkorporaciju Reidovih ideja u Plantinginu epistemologiju i epistemološku teoriju jamstva. U šestom poglavlju nudimo kritički osvrt na Plantingino razumijevanje Reidove misli. U zaključku ističemo neke nedostatke Plantingine interpretacije Reidove misli.

**Ključne riječi:** *Thomas Reid, common sense, epistemologija, providnost, Alvin Plantinga.*

### Uvod

Thomas Reid (1710.-1796.) bio je škotski filozof, svećenik Škotske nacionalne Crkve i profesor moralne filozofije. Uglavnom je poznat na filozofskom području epistemologije, odnosno teorije spoznaje. Na njegova shvaćanja, misao i filozofska razmišljanja velik utjecaj imao je njegov učitelj George Turnbull koji upoznaje Reida s djelima Newtona, Bacona, Locke, Humea i Descartesa.<sup>1</sup> Važna ideja kojom je Turnbull utjecao na Reida bila

---

1 Usp.: Louis MARCIL-LACOSTE, *Claude Buffier and Thomas Reid. Two Common-Sense Philosophers* (Kingston and Montreal: McGill-Queen University Press, 1982.); Keith LEHRER, *Thomas Reid* (London and New York: Routledge, 1989.), Phillip DE BARRY, *Thomas Reid and Skepticism: His Reliabilist Response* (London and New York: Routledge, 2002.), Roger DE GALLIE, *Thomas Reid and „The Way of Ideas“* (Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Publishers, 1989.); Terence CUENO – Rene VAN WOUNDEBERG, ur., *The Cambridge Companion To Thomas Reid* (Cambridge: Cambridge University Press 2004.), 1-12.

je ideja *providnosnog naturalizma*. Reid će tu temeljnu misao svojeg učitelja epistemološki razumjeti kao ideju kako je Božja providnosna zamisao o čovjeku takva da čovjek svojim kognitivnim sposobnostima može spoznati stvoreni svijet kao jednu racionalnu uređenu cjelinu.<sup>2</sup> Ako bismo željeli sažeti ukratko Reidovu epistemološku poziciju u suvremenom epistemološkom značenju, onda bi se ta pozicija mogla opisati kao tvrdnja o epistemološkoj pouzdanosti.

Ukratko, riječ je o generičkom pojmu kojim se opisuju one epistemološke tvrdnje kako naša spoznaja zavisi od pouzdanosti naših kognitivnih mehanizama kao što su, recimo, osjetila. Drugi element odnosi se na pouzdanosti određenih kognitivnih procesa na koje se možemo osloniti kao što je, recimo, naša sposobnost pamćenja. Sam Reid sebe određuje kao filozofa onoga što nazivamo *common sense* odakle najčešće crpi svoje epistemološke tvrdnje. Tako Reid opisuje *common sense* kao skup ideja, stavova i tvrdnji koje pripadaju manje-više svim ljudima iz kojih onda možemo izvući neke univerzalne principe spoznaje. Tako će jedan princip biti generalno povjerenje ljudi u njihove kognitivne sposobnosti. Iz ovog *common sense* iskustva Reid izvodi tvrdnju kako su naši kognitivni mehanizmi generalno takve naravi da se u većini okolnosti možemo na njih osloniti.

Međutim, pojam *common sense*, koji Reid koristi, nije uvijek jasan jer se ponekad čini kao da je riječ o nekom ujedinjujućem principu koji povezuje iskustva različitih osjetila u jedno smisleno iskustvo, ponekad se čini kako je riječ o nečemu što je potpuno drukčije od tog značenja. U svakom slučaju, taj pojam *common sense* ne treba shvaćati u značenju jedne utemeljene i razrađene *common sense* filozofije.<sup>3</sup>

## 1. *Common sense* i induktivna metoda

Iako se na prvu čini kako ideja *common sense* zamisli i induktivne metode ne idu zajedno, Reid je na umu imao specifičan odnos između ta dva pojma. Naime, prema Reidovu shvaćanju stjecanje znanja ne može počivati isključivo na unutrašnjim stanjima ljudskog uma, stanjima koje je Reid opisivao kao *put ideja*, a kao glavnog predstavnika vidio je Descartesa i

2 Usp.: Paul WOOD, *Thomas Reid and the Culture of Science*, u: Terence CUENO – Rene VAN WOUNDEBERG, ur., *The Cambridge Companion To Thomas Reid* (Cambridge: Cambridge University Press 2004.), 65-67; Maurizio Maione, *Scienza, Linguaggio, Mente in Thomas Reid* (Roma: Carocci 2001.), 15-37.

3 Usp.: Nicholas WOLTERSTORFF, *Reid on Common Sense*, u: Terence CUENO – Rene VAN WOUNDEBERG, ur., *The Cambridge Companion To Thomas Reid*, 78-81.

njegovu ideju *cogita*. Prema Reidovu shvaćanju *put ideja* potpuno se oslanja na unutarnje osobine uma kao što je, recimo, samosvijest i odatle pokušava dospjeti do spoznaje stvarnosti, tako što stvarnost izvan uma unaprijed podvrgava potpunom skepticizmu.

Za Reida *put ideja* ne samo da ne oslobađa čovjeka od skepticizma, nego ga produbljuje tako što jedino što smatra stvarnim, jesu um i njegovi unutarnji procesi.<sup>4</sup> Umjesto *puta ideja*, kao alternativni odgovor Reid nudi mogućnost povezivanja *common sense* iskustva i induktivne metode koju pronalazi ponajviše kod Bacona i Newtona. Prema Reidu čovjek putem osjetila dolazi do određenih induktivnih rezultata, to jest do pojedinačnih spoznaja iz kojih onda nastaju univerzalna pravila koja spadaju u *common sense* shvaćanje stvarnosti.<sup>5</sup>

Tako na primjer ako netko svakodnevno sluša određeni zvuk u određenim uvjetima, i ako to mogu potvrditi i drugi koji također imaju osjetilo sluha, nastat će *common sense* iskustvo kako se određeni zvuk uvijek čuje takvom i takvom jačinom u tim i tim uvjetima. Iz *common sense* iskustva, koje je nastalo putem pojedinačnih promatranja, može se kasnije doći i do stabilnijih znanstvenih hipoteza.

Očito je kako Reid pojam indukcije ne promatra kao strogo znanstveni pojam u današnjem značenju. On ga shvaća kao prirodni epistemološki princip ugrađen u osjetila svakog ljudskog bića, ako su ta osjetila spoznajno funkcionalna. Iako samu ideju indukcije pronalazi kod Newtona, ona kod Reida nema tu strogu metodološku težinu jednog znanstvenog principa. Reid je više shvaća kao filozofski princip koji je prirodniji čovjeku i njegovu kognitivnom aparatu, odnosno čovjeku je prikladnije spoznavati svijet i stvarnost induktivnim načinom kroz osjetila nego se odmah misaono izdizati do određenih općih filozofskih principa i tvrdnji. Dodatni razlog zašto Reid preferira indukciju kao prirodni spoznajni princip, jest i njegov *providnosni naturalizam* prema kojem je Bog stvorio čovjeka i postavio ga u takav svijet gdje je prirodno da čovjek prvo svijet

4 Usp.: Alexander BROADIE, *Reid in Context*, u: Terence CUENO – Rene VAN WOUNDEBERG, ur., *The Cambridge Companion To Thomas Reid*, 31-52; Nicholas WOLTERSTORFF, *Thomas Reid and the Story of Epistemology* (New York: Cambridge University Press, 2001.), 23-45; Derek BROOKES, ur., Thomas RIED, *An Inquiry Into The Human Mind On The Principles Of Common Sense* (Edinburgh: Edinburgh University Press 1997.), 208.

5 Usp.: Derek BROOKES, ur., Thomas RIED, *An Inquiry Into The Human Mind On The Principles Of Common Sense* (Edinburgh: Edinburgh University Press 1997.); 3-12; 38-49; 208; Keith LEHRER, „Thomas Reid on Common Sense and Morals“, *The Journal of Scottish Philosophy* 11, br. 2 (2013.), 131-143.

spoznaje pojedinačno, kroz osjetila, pa tek onda dolazi do općih znanja koje Reid neodređeno i neprecizno naziva *common sense*.

## 2. Pojam principa

Od indukcije kao spoznajne sposobnosti prirodno usađene u čovjeka, preko pojedinačnih spoznaja i iskustava više ljudi dolazi se do onoga što Reid naziva pojmom *princip*. Dakle, riječ je o generalnom pravilu (ne zakonu u smislu nužnosti) do kojeg se došlo kroz prikladnu i funkcionalnu spoznajnu indukciju specifičnih osjetila što se prihvća od većine ljudi kroz široko slaganje.

Vidljivo je kako pojam princip kod Reida nema strogost koja bi uključivala, npr., nužnost, nepromjenljivost i stalnost. Tako, recimo, Reid tvrdi kako se od spoznaje nekih fenomena u prirodi dolazi do određenih principa koji postoje u prirodi, ali oni ne moraju posjedovati nužnost i nepromjenljivost, nego su podložni određenim promjenama, pa čak i greškama.<sup>6</sup> Recimo ono što zovemo promjenom vremena u meteorološkom smislu, za Reida bi bio jedan takav prirodni fenomen. Kroz mnoštvo pojedinačnih promatranja kroz osjetilno iskustvo možemo doći do zaključaka o tom prirodnom fenomenu, ali zaključci nisu nužni i nepromjenljivi. Tu vrstu principa možemo nazvati epistemološkim mogućim principom, gdje pojam moguće označava odsutnost nužnosti i nepromjenljivosti.

Nešto slično događa se i kad se ljudi generalno slažu oko nekog fenomena ili iskustva na temelju prethodnih epistemoloških sposobnosti koje pojedinačni čovjek posjeduje. Recimo, pamćenje pojedinačnog čovjeka kao spoznajni mehanizam udruženo s pojedinačnim mehanizmom drugih ljudi stvara princip pouzdanja. Nije u pitanju psihološki princip povjerenja, nego epistemološki princip pouzdanja koji kaže kako je generalno sposobnost pamćenja kod većine ljudi funkcionalna i epistemološki pouzdana.

Iz ovog epistemološkog principa pouzdanja nastaje *common sense* iskustvo kako se generalno možemo pouzdati u ljudsku sposobnost pamćenja. Tu vrstu epistemoloških principa, koji nastaju slaganjem među ljudima i stvaraju *common sense* iskustva međuljudskih odnosa, Reid opisuje kao epistemološko-društveni spoznajni princip. Treće značenje pojma princip Reid smješta strogo u pojedinačnog čovjeka, to jest u pojam identiteta i osobnog pamćenja. Za Reida pojedinac može samostalno istraži-

---

6 Usp.: James VAN CLEVE, „Reid on the First Principles of Contingent Truths“, *Reid Studies* 3, br. 1 (1999.), 3-30; William ALSTON, „Thomas Reid on Epistemic Principles“, *History of Philosophical Quarterly* 2, br. 4 (1985.), 435-452.

vati vlastiti um induktivnim putem, npr. tako što će pokušati prisjetiti se nekih pojedinačnih sjećanja o samom sebi i svojem identitetu.

Iz tog istraživanja doći će do spoznaje kako posjeduje sposobnost pamćenja i kako mu ona pruža mogućnost shvaćanja samog sebe kao jednog cjelovitog identiteta. Iz tog iskustva čovjek će zaključiti kako i drugi ljudi također imaju sposobnost istraživanja vlastitih sjećanja kroz sposobnost pamćenja i potvrđivanja svojeg pojedinačnog identiteta.<sup>7</sup> Tako će onda nastati i *common sense* iskustvo kako i drugi ljudi imaju manje-više istu kognitivnu sposobnost. Tu vrstu principa Reid opisuje kao epistemološko-individualni spoznajni princip.

Za Reida postoji odnos između tih principa koji nas dovodi do toga da tvrdimo kako možemo spoznati svijet, stvarnost i druge ljude. Epistemološko-individualni principi koji se temelje ili na izvanjskim osjetilima ili na unutarnjim kognitivnim sposobnostima međusobno se povezuju u epistemološko-društvene principe, pa stoga možemo, recimo, tvrditi da je princip epistemološke pouzdanosti kako većina ljudi dobro vidi i dobro čuje nastao iz pojedinačnih osjetilnih iskustava tih ljudi.

### 3. Providnosni naturalizam i metaprinzip

Ideja *providnosnog naturalizma* koju pronalazimo kod Reida oslanja se ponajprije na Reidovo proučavanje moralne filozofije, kao i na činjenicu da je bio vjerski službenik Škotske nacionalne Crkve. Također, upoznajući se s djelima Descartesa, a nešto kasnije i Davida Humea, Reid je smatrao kako i Descartes i Hume, iako iz različitih pozicija, dovode u opasnost prirodnu ljudsku spoznaju stvarnosti, a time i mogućnost da čovjek spoznaju prirodu spozna i Božje postojanje. Što se tiče Descartesa, Reid je smatrao kako *ideja* kao pojam korišten u filozofiji onoga vremena prati od previše različitih tumačenja i kako ne postoji slaganje među filozofima što taj pojam stvarno predstavlja.

Međutim, ono što je još više uznemiravalo Reida kao profesora moralne filozofije bila je misao kako Descartes i Hume uvode skepticizam na uska vrata u ljudsku spoznaju. Kao jednu od prvih kritičkih opaski na račun onoga što je nazvao *put ideja* Reid zaključuje kako takva filozofija djeluje protivno vlastitim zamislima, mada sama po sebi teži sigurnoj i

7 Usp.: Rebeca COPENHAVER, „Thomas Reid’s Theory of Memory, History of Philosophy Quarterly“ 23, br. 2 (2006.), 171-189.

nepogrešivoj spoznaji.<sup>8</sup> Naime, svesti svu spoznaju na ljudski um koji je pasivni primatelj podražaja iz onoga što je izvan njega i učiniti ga potpuno nesposobnim za aktivnu spoznaju stvarnosti, znači u konačnici pružiti mogućnost ljudskom umu da aktivno spoznaje tek samog sebe, ali ništa više do toga. Reid shvaća Descartesovu misao o *cogitu* kao aktivnost ljudskog uma koji ima jedino pristup svojim vlastitim umskim operacijama, dok je cjelokupna stvarnost izvan tog uma nešto što se tek treba potvrditi, odnosno spoznati.

Čak i ako izvanjska stvarnost nekako utječe na um, prema Reidovu shvaćanju Descartesa um nema pravo potvrditi postojanje izvanjske stvarnosti prije nego samog sebe spozna jasno i razgovjetno kao neku postojeću stvarnost. Osim tih kritičkih osvrta Reid se poziva i na ono što neodređeno zove *common sense*. U svojem kritičkom osvrtu na Descartesa Reid napominje kako se *cogito* kao filozofska ideja protivi generalnom slaganju ljudi oko njihova epistemološkog pouzdanja u vlastite kognitivne sposobnosti kad je riječ o spoznaji svijeta izvan ljudskog uma.

Drugim riječima, Reid tvrdi kako većina ljudi bez nekog posebnog propitivanja svojim kognitivnim sposobnostima potvrđuje postojanje izvanjske stvarnosti. Pod određenim Newtonovim utjecajem Reid inzistira kako naša spoznaja treba početi od pojedinačnih stvari preko pojedinačnih osjetila tvrdeći kako je induktivna metoda u filozofiji jedini način kako se može doći do spoznaje izvanjske stvarnosti. Reid Descartesu pripisuje misao kako naša spoznaja treba početi od određenih univerzalnih principa ili aksioma, što je prema Reidu u najmanju ruku teško, čak i nemoguće.

*Cogito* kao epistemološki princip spoznaje za Reida je problematičan i nepraktičan jer većina ljudi i njihova spoznaja preferiraju znanje pojedinačnih činjenica iz kojih onda razvijaju ideje o univerzalnim principima ili aksiomima spoznaje. Gotovo slično Reid je shvaćao i poziciju Davida Humea povremeno pripisujući i Humeu tvrdnju kako sva naša spoznaja treba početi iz samog uma koji prvo spoznaje samog sebe, a tek onda svijet izvan sebe. Time se pokazuje kako Reid nije najbolje poznavao filozofsku misao svojeg vremena djelom i zbog toga što je opetovano različite filozofske pozicije pojednostavljeno svodio na *put ideja* ponajviše iz straha da su pozicije poput one Descartesove i Humove izvor skepticizma i mogućeg nereda na području etike i religije.

8 Usp.: Keith LEHRER, „Beyond Impressions and Ideas: Hume Vs. Reid“, *Monist* 70, br. 4 (1988.), 383-397; Harry LESSER, „Reid’s Criticism of Hume’s Theory of Personal Identity“, *Hume Studies* 4, br. 2 (1978.), 41-63; Nicholas WOLTERSTORFF, „Hume and Reid“, *Monist* 70, br. 4 (1987.), 398-399.

To je navelo Reida da formulira ideju o onome što suvremena epistemologija naziva *Reidovim metaprincipom*, a koji je vidljivo ovisan o ideji *providnosnog naturalizma*.<sup>9</sup> Izrazom *providnosni naturalizam*, koji sam Reid ne koristi i ne pronalazimo ga u njegovim djelima u tom pojmovnom izričaju, opisuje se pozicija u filozofiji koju mahom razvijaju engleski filozofi deisti preko Williama Paleya i Lorda Shafsterburya sve do Georgea Turnbulla, Reidova učitelja. Danas bi se taj izraz mogao prevesti u pojam tzv. inteligentnog dizajna ili fino podešenog svemira. Naime, ideja *providnosnog naturalizma* svodi se generalno prvo na tvrdnju kako se Božja egzistencija može dokazati promatrajući prirodu. Međutim, ovdje prirodu ne treba shvatiti, recimo, u značenju stvarnosti koja je metafizički ovisna o nekakvu nužnom uzroku.

Riječ je o prirodi shvaćenoj u mehanicističkim pojmovima i pojmovnom okviru. Priroda je mehanizma koji je prikladno dizajniran i pokrenut od strane arhitekta svemira. Naslanjajući se na deističku misao, makar je bio vjerski službenik, kad je riječ o epistemologiji, Reid je više deist nego teolog ili moralni filozof. Ideju prikladnog dizajna Reid primjenjuje na čovjekove kognitivne sposobnosti i njihov odnos prema stvarnosti. Epistemološki gledano, razlog zašto možemo spoznati svijet, jest tvrdnja kako je Bog prilagodio čovjeka svijetu i svijet čovjeku tako da čovjek uglavnom može spoznati svijet, prirodu i njezine zakone. Čovjekove kognitivne sposobnosti i priroda su međusobno prikladno dizajnirani jedno za drugo. Iz te ideje o međusobnoj međuovisnosti čovjekovih kognitivnih sposobnosti i svijeta Reid razvija svoj tzv. metaprincip. U pitanju je formalni aksiom ili univerzalno pravilo koje se može ovako formulirati: *naše kognitivne sposobnosti prirodno su sposobne razlučiti istinu od neistine; ali ovaj formalni princip ne može se dalje dokazivati sam po sebi jer da bi se dokazao, čovjek bi se morao osloniti na pouzdanost svojih kognitivnih sposobnosti da ga dokaže; radije čovjek taj princip uzima kao aksiom koji se dalje ne može dokazivati*.<sup>10</sup>

Na eventualno pitanje postoji li ipak način dokazivanja ovog metaprincipa, Reid bi se pozvao na Boga kao onoga koji u konačnici osigurava naše pouzdanje u ovaj princip, otprilike kao što se i Descartes pozivao na Boga braneći ideju *cogita*. U konačnici Reid završava slično gdje i Descartes, samo polazeći s druge pozicije, obojica se na kraju pozivaju na Boga koji jamči objektivnost i istinitost naše spoznaje izvanjskog svijeta i stvarnosti.

9 Usp.: Paul WOOD, *Thomas Reid and the Culture of Science*, u: Terence Cueno – Rene Van Woudeberg, ur., *The Cambridge Companion To Thomas Reid*, 65-67; Maurizio MAIONE, *Scienza, Linguaggio, Mente in Thomas Reid*, 15-37.

10 Usp.: Derek Brookes, ur., *Thomas REID, Essays On The Intellectual Powers of Man*, 39, 46, 475.

#### 4. Plantingina interpretacija Reida

Kako bismo istaknuli koji su utjecaji Thomasa Reida na epistemologiju Alvina Plantinge, ukratko ćemo pokušati prevesti Reidove ideje u suvremene epistemološke pojmove. U suvremenoj epistemologiji postoji shvaćanje kako postoje epistemološka uvjerenja koja se temelje na drugim uvjerenjima i takva uvjerenja nazivamo posrednim uvjerenjima. Postoji i shvaćanje kako postoje uvjerenja koja su temeljna, za svoj epistemološki status ne zahtijevaju prethodna uvjerenja iz kojih proizlaze, njih nazivamo neposrednim uvjerenjima.<sup>11</sup>

U svojem razumijevanju Thomasa Reida Alvin Plantinga tvrdi kako ono što Reid kritizira kao *put ideja* u filozofijama Descartesa i Humea odgovara suvremenim epistemološkim pozicijama koje tvrde kako je neko uvjerenje epistemološki opravdano samo ako ga je moguće potvrditi nekim unutarnjim svjesnim stanjem uma. Ako ga se ne može potvrditi, uvjerenje nije epistemološki opravdano.<sup>12</sup> Plantinga, ne slažući se s takvim shvaćanjem epistemološkog pristupa uvjerenjima, slijedi Thomasa Reida tvrdeći kako neka uvjerenja smatramo epistemološki opravdanima iako nemamo nikakav pristup unutarnjem stanju uma. Kao primjer takvih uvjerenja Plantinga navodi uvjerenja koja držimo epistemološki opravdanima na temelju svjedočenja očevidaca nekog događaja. Vjerujemo da se nešto dogodilo jer su drugi to vidjeli, čuli, osjetili, dodirnuli iako nemamo privilegiran pristup njihovim unutarnjim kognitivnim procesima.<sup>13</sup>

- 
- 11 Usp.: Laurence BONJOUR, *Can Empirical Knowledge Have a Foundation*, u: Ernst Sosa – Jaegwon Kim – Jeremy Fantl – Matthew Mcgrath, ur., *Epistemology. An Anthology* (Carlton: Blackwell Publishing, 2nd ed., 2008.), 109; Laurence BONJOUR, *The Structure of Empirical Knowledge*, u: Matthew Huemer, ur., *Epistemology. Contemporary Readings* (London and New York: Routledge, 2nd ed., 2005.), 387-416; John POLLOCK – Joseph CRUZ, ur., *Contemporary Theories of Knowledge* (Lanham: Rowman & Littlefield Publisher, 2nd ed., 1999.), 22-65; Robert AUDI, *Epistemology. A Contemporary Introduction to the Theory of Knowledge* (New York and London: Routledge, 2nd ed., 2005.), 184-195.
  - 12 Usp.: William Alston, *Plantinga's Epistemology of Religious Belief*, u: James TOBERLIN – Peter VAN INWAGEN, ur., *Alvin Plantinga*, 294-299. Usp.: Alvin PLANTINGA, *Warrant: The Current Debate* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1993.), 68; Alvin PLANTINGA, *Warrant and Proper Function* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1993), 168.
  - 13 Usp.: Derek BROOKES, ur., Thomas RIED, *An Inquiry Into The Human Mind On The Principles Of Common Sense* 169; Derek BROOKES, ur., Thomas REID, *Essays On The Intellectual Powers of Man*, 463; Alvin PLANTINGA, *Warrant and Proper Function*, 4; Derek BROOKES, ur., Thomas REID, *Essays On The Intellectual Powers of Man*, 480.

Nadalje, Alvin Plantinga prevodi u suvremene epistemološke pojmove ono što je prethodno opisano kao Reidov metaprinzip. Naime, prema Reidu trebamo imati određeno pouzdanje u prirodnu sposobnost naših kognitivnih mehanizama u spoznaji stvarnosti i prirode. Naši kognitivni mehanizmi iako mogu spoznajno praviti greške, generalno su pouzdani u većini okolnosti kada nastojimo nešto spoznati. Reid ne zastupa apodiktički stav, naime kako su naši kognitivni mehanizmi apsolutno epistemološki nepogrešivi, nego smatra kako se generalno u većini slučajeva možemo u njih pouzdati ako su okolnosti spoznaje prilagođene našem kognitivnom aparatu.

Ovaj metaprinzip o generalnoj pouzdanosti našeg kognitivnog mehanizam Alvin Plantinga će nazvati tzv. prikladnom kognitivnom funkcijom, što je važan element Plantingine epistemološke teorije jamstva. Prema toj epistemološkoj teoriji naša uvjerenja su epistemološki opravdana ako je ispunjen jedan od uvjeta, a to je da naš kognitivni aparat funkcionira na prikladan način, to jest onako kako je predviđeno da funkcionira.

Dok je Reid govorio o *providnosnom naturalizmu* pod utjecajem deista i njihova mehanicističkog shvaćanja ljudskog kognitivnog aparata, Alvin Plantinga providnosni naturalizam prevodi pojmom plan nacrtu ili jednostavno dizajnerski plan. Prema Plantinginu shvaćanju nije dovoljno da naš kognitivni aparat funkcionira ispravno kako bismo epistemološki opravdali određena uvjerenja. Uz to je potrebno i da postoji prikladan nacrt stvarnosti i prirode koju trebamo takvim kognitivnim aparatom spoznati. Ideja plana nacrtu ili dizajnerskog plana stvarnosti koja je prikladna za naš kognitivni aparat Plantingina je prijevod Reidove ideje *providnosnog naturalizma* i njegovo ograničenje na raspravu o epistemološkoj opravdanosti uvjerenja.<sup>14</sup>

Plantingina teorija jamstva, koja glasi kako su naša uvjerenja epistemološki opravdana ako je naš kognitivni aparat funkcionalan, ako su naša uvjerenja usmjerena prema istini, ako je kognitivni prostor prikladan za naš kognitivni aparat i ako se sve događa u skladu s planom nacrtu, najviše duguje Thomasu Reidu i njegovu *providnosnom naturalizmu* i tvrdnji kako je naš kognitivni aparat generalno pouzdan i prikladan za spoznaju stvarnosti jer je Bog tako stvorio čovjeka i svijet. Međutim, Plantingina interpretacija ideja Thomasa Reida nije bez određenih poteškoća.

---

14 Usp.: Alvin PLANTINGA, *Warrant and Proper Function*, 4-11, 46-48.

## 5. Kritički osvrt na Plantinginu interpretaciju Reida

Stalno prisutan problem kod nekih filozofa analitičkog usmjerenja, što je slučaj i s Plantingom, jest slabost povijesnog filozofskog konteksta. Tako recimo Plantinga, smještajući Reida u okolnosti suvremenih epistemoloških pitanja i teorija, umanjuje značenje *providnosnog naturalizma* i *common sense* iskustva za Reida. Reid pod *providnosnim naturalizmom* ne razumijeva pitanje o epistemološkoj opravdanosti uvjerenja, nego je njegovo shvaćanje puno šire. U *providnosni naturalizam* Reid uključuje i Newtona i fiziku, Bacona i ideju znanstvene indukcije.<sup>15</sup>

Reidova zabrinutost za epistemološki status uvjerenja također ne dolazi iz strogo epistemoloških shvaćanja, nego više iz činjenice da je Reid bio svećenik Škotske nacionalne Crkve i profesor moralne filozofije. *Providnosni naturalizam* trebao je biti više pokušaj pobijanja skepticizma koji je Reid pronalazio u djelima Descartesa i Humea nego li uskih epistemoloških interesa za spoznaju.

Nadalje, Reid je posebno isticao važnost *common sense* iskustva, međutim *common sense* ne treba shvaćati kao nekakav epistemološki princip, pogotovo ne kao specifičan kognitivni mehanizam u pojedincu, nego više kao Reidovo zapažanje svakodnevnog ljudskog iskustva i spoznaje. Plantinga, u nastojanju da Reidove ideje približi suvremenim epistemološkim pitanjima i raspravama, nije uvijek u jednakoj mjeri uspješan, zbog čega Reidove ideje poput *common sense* iskustva, važnosti indukcije kao metode, važnosti napose Newtona i Bacona, Descartesa i Humea i skepticizma i *providnosnog naturalizma* kod Plantinge ne pronalaze svoj pravi izričaj. Nadalje, iako kod Reida pronalazimo ideju *providnosnog naturalizma*, ipak ne pronalazimo neku specifičnu kognitivnu sposobnost za spoznaju Boga. Reid općenito tvrdi kako je naš kognitivni aparat generalno pouzdan i prilagođen prirodi i da tim putem možemo eventualno spoznati Boga na prirodan način.

Kod Plantinge postoji doslovce kognitivni mehanizam koji specifično služi za spoznaju Boga. Riječ je o onome što John Calvin zove *sensus divinitatis*, pod kojim je Calvin razumijevao specifični prirodni kognitivni mehanizam za spoznaju Boga različit od ostalih osjetila.<sup>16</sup> Plantinga, koji je kalvinist po religioznom opredjeljenju, shvaća taj *sensus divinitatis* kao poseban kognitivni mehanizam koji je zbog pada prvih ljudi epistemološki

15 Usp.: Paul HELM, *Reid and „Reformed“ Epistemology*, u: Jonh Houston, ur., *Thomas Reid: Context, Influence and Significance*, 103-122.

16 Usp.: Ryan NICHOLS – Robert CALLERGÅRD, „Thomas Reid on Reidian Religious Belief Forming Faculties“, *The Modern Schoolman* 88, br. 3-4 (2012.), 329-347.

disfunkcionalan i potrebna je Božja milost kako bi on radio prikladno čak i na prirodnoj razini. I dok Plantinga pokušava i kod Reida pronaći jedan takav kognitivni mehanizam, sa sigurnošću se može reći kako Reid u svojim djelima ne pretpostavlja jedan takav kognitivni aparat. Također, kad Plantinga govori o posrednim i neposrednim uvjerenjima, ta se distinkcija ne može primijeniti na Reidovo shvaćanje uvjerenja, a da se Reidu ne nanese određena pojmovna šteta i nerazumijevanje.

Ideja o posrednim i neposrednim uvjerenjima u epistemologiji je daleko novijeg datuma. Reid kad govori o kognitivnim mehanizmima kao što je pamćenje, samosvijest, osjetila ili kad govori o svjedočanstvima kao uvjerenjima koja nastaju na temelju onoga što drugi znaju, a mi prihvaćamo kao istinito, više misli na *common sense* iskustva nego li na epistemološku podjelu uvjerenja.<sup>17</sup> Reid bi prije tvrdio kako su uvjerenja koja nastaju na temelju našeg pamćenja, naših osjetila i svjedočanstva drugih ljudi dio jednog općeljudskog *common sense* iskustva, a ne uvjerenja koja se dijele na posredna i neposredna uvjerenja.

Plantinga također zanemaruje strukturu koju je Reid izgradio putem individualnih i socijalnih principa spoznaje kako bi pokušao pobiti skepticizam. Naime, Reid tvrdi kako su individualni spoznajni principi početna točka izgradnje socijalnih spoznajnih principa. Netko tko je uvjeren u svoju sposobnost pamćenja, tu kognitivnu sposobnost može potvrditi tako što će i druge pitati sjećaju li se nečega. Ako i oni potvrde isto na temelju vlastitih kognitivnih sposobnosti pamćenja, nastaje jedan socijalni spoznajni princip koji opisuje generalnu tendenciju većeg broja ljudi kako su voljni prihvatiti uvjerenja nastala na temelju sposobnosti pamćenja većeg broja pojedinaca. Tako nastaju, recimo, uvjerenja koja se temelje na svjedočanstvima.

Istovremeno ti međusobno povezani spoznajni principi, koji od individualnih postaju socijalni, stvaraju *common sense* iskustvo, činjenicu da ljudi imaju povjerenja u svjedočanstvo većeg broja ljudi jer vjeruju kako je njihova pojedinačna sposobnost pamćenja kognitivno funkcionalna. Na taj način Reid je vjerovao kako je moguće barem donekle pobijati skepticizam njegova vremena. Kod Plantinge pronalazimo ideju kognitivnog spoznajnog prostora, to jest da bi neko uvjerenje bilo epistemološki opravdano, mora prethodno postojati prikladan kognitivni prostor.

Netko tko pokušava čuti što mu netko dovikuje s druge strane prostorije u trenutku dok glasna glazba svira iz zvučnika, ne nalazi se u prikladnom kognitivnom prostoru. Ili netko tko je zaslijepljen svjetlom i treba usmjeriti pogled na neki mali predmet, ne nalazi se u prikladnom

17 Usp.: James Hanink, „Thomas Reid and Common Sense Foundationalism“, *New Scholasticism* 60, br. 1 (1986.), 91-115.

kognitivnom prostoru. Međutim, ideja prikladnog kognitivnog prostora ne odgovara Reidovu shvaćanju individualnih i socijalnih spoznajnih principa i shvaćanju *common sense* iskustva. Drugim riječima, Plantingin prikladni kognitivni prostor nije ono što je Reid podrazumijevao pod *common sense* iskustvom nastalom iz povezanosti individualnih i socijalnih principa spoznaje.

Iako je Plantinga u svoju teoriju jamstva integrirao ideje koje je pronašao kod Thomasa Reida, a to su prikladno funkcioniranje kognitivnog aparata, plan dizajna ili plan nacрта i prikladan kognitivni prostor za epistemološku opravdanost uvjerenja, ipak čini se opravdanim tvrditi kako je Thomas Reid u svojem filozofskom promišljanju na bitno drukčiji način shvaćao ono što Plantinga preuzima iz njegove misli, posebno se to odnosi na pojmove *providnosni naturalizam* i *common sense* iskustvo.

### Zaključak

Iako je Thomas Reid uglavnom nepoznat u filozofiji, na području epistemologije postoji određeni interes za njegove ideje. Taj interes su posebno iskazali filozofi okupljeni oko tzv. reformirane epistemologije, na pose dvojica filozofa, Nicholas Wolterstorff i Alvin Plantinga. Posebno se Alvin Plantinga u pokušaju formiranja jedne epistemološke teorije spoznaje poziva na Thomasa Reida i njegove ideje. Ipak, ostaje primijetiti kako je Alvin Plantinga, čitajući Reida, donekle ostavio po strani neke važne elemente Reidove misli koji se nisu mogli uklopiti potpuno u Plantingin filozofski nacrt. Razlog za to treba tražiti u slabosti analitičke misli Alvina Plantinge koja povremeno pati od nedostatka tumačenja pojmova u njihov povijesnom filozofskom kontekstu, kao i u nastojanju Alvina Plantinge da misao Thomasa Reida prilagodi isključivo suvremenim epistemološkim raspravama, izostavljajući širinu Reidove misli koja je u svoje vrijeme zahvaćala ne samo epistemologiju nego i metafiziku, etiku i fiziku. Isto tako Plantingina nevoljkost da se pozabavi skepticizmom i prirodnom filozofijom Reidova vremena dovodi do barem djelomično oslabljene interpretacije Reidove filozofske misli.

## THE INFLUENCE OF THOMAS REID ON SOME EPISTEMOLOGICAL IDEAS OF ALVIN PLANTINGA

### **Summary**

*This article briefly presents the fundamental epistemological ideas of Thomas Reid and their influence on the thought of Alvin Plantinga. In the first three chapters, we introduce Reid's key views on the principle of common sense, the inductive method, and providential naturalism. In the fifth chapter, we highlight Plantinga's interpretation and incorporation of Reid's ideas into his own epistemology and his epistemological theory of warrant. In the sixth chapter, we offer a critical assessment of Plantinga's understanding of Reid's thought. In the conclusion, we point out several shortcomings in Plantinga's interpretation of Reid's philosophy.*

**Keywords:** Thomas Reid, common sense, Epistemology, providence, Alvin Plantinga.